
Jean-Louis Ska
U ZNAKU DUGE.
BIBLIJSKI IZVJEŠTAJ O POTOPU (Post 6 – 9)
*Nel segno dell'arcobaleno.
Il racconto biblico del diluvio (Post 6 – 9)*

Znak duge, simbol ekološkoga pokreta u stvari je biblijski simbol. Na koncu potopa Bog sklapa savez s Noom i njegovom obitelji te obećava da više neće uništiti svijet. “Znak” toga saveza jest duga koju Bog “stavlja u oblak”, to jest daje da se ona pokaže s oblacima u pozadini. Svaki put kad se taj znak pojavi na nebu, Bog će se sjetiti svoga saveza s Noom i svoga obećanja da više neće poslati potopa na zemlju. Sada se bolje razumije zašto su ekolozi izabrali taj znak: duga podsjeća na božansko obećanje poštivanja prirode i sadrži u sebi poziv upućen svim ljudima da više ne izazivaju katastrofe slične potopu.

U ovom našem iščitavanju¹ htjeli bismo konkretnije vidjeti što nas biblijski izvještaj o potopu poučava s obzirom na poštivanje prirode. Na tom ćemo putu morati riješiti neke literarne poteškoće budući da izvještaj o potopu u Post 6 – 9. sadrži mnoge “duplikate”, to jest epizode ili scene ispričane dva puta na dva različita načina. Bit će dakle nužno odvojeno proučiti ta dva “mišljenja” o potopu. Na koncu ćemo se moći vratiti cjelovitom tekstu, to jest onom koji nalazimo u našim biblijama na modernim jezicima, da bismo mu razjasnili sadržaj.

¹ Naslov izvornika JEAN – LOUIS SKA, „Nel segno dell'arcobaleno. Il racconto biblico del diluvio (Post 6 – 9.)“ u ISTI, *Il libro sigillato e il libro aperto*, EDB, Bologna 2005., 233-253; Članak je inače prvi put izišao u *La natura e l'ambiente nella Bibbia*, a cura di M. LORENZANI (Studio biblico teologico aquilano), ISSRA, L'Aquila 1996., 41-66. te je ponovno objavljen u gore spomenutoj knjizi.

I. BIBLIJSKI IZVJEŠTAJ O POTOPU I NJEGOVI DUPLIKATI²

Čak i onoga koji izvještaj o potopu čita u nekoj modernoj verziji Biblije ne mogu a da ne začude određene činjenice. Na primjer, tekst upotrebljava dva naziva za božanstvo. U nekim recima govori se jednostavno o “Bogu” (*Elohim*), dok se u drugima govori o “Gospodinu” (*YHWH*).³ U Post 7,16 nalazimo oba imena jedan za drugim:

“Što uđe, sve bijaše par, mužjak i ženka od svih bića, kako je Bog naredio Noi. Onda Jahve zatvori za njim vrata.”

Još jedna činjenica iznenađuje pažljivog čitatelja: Bog dva puta daje Noi različite naredbe s obzirom na životinje koje taj praotac mora uzeti sa sobom u korablju. U 6,19-20 Bog mu naređuje da uzme po jedan par od svake životinjske vrste i Noa tu naredbu izvršava u 7,15-16. Ipak, u 7,2-3 Gospodin (ne Bog!) traži od istoga Noe da uzme sa sobom po sedam pari čistih životinja i samo po jedan par nečistih životinja.

I za trajanja potopa nalazimo neke proturječne podatke. U 7,4.12.17 potop traje četrdeset dana. U 7,11 i 8,3, naprotiv, vode “vladahu” zemljom stotinu i pedeset dana.

Važnih razlika ima i s obzirom na narav potopa. U 7,4.12 i 8,2b potop je izazvan četrdesetdnevnom kišom. U 7,11 i 8,2a uzrok je različit: navalili su izvori bezdana i rastvorile se ustave nebeske. U prvome slučaju, uzrok je prirodni, dok se u drugome radi o kozmološkom fenomenu.

Teško je objasniti te razlike. Najjednostavnije rješenje koje najviše zadovoljava ostaje pretpostavka da se radi o složenom tekstu. Konkretno, postojale su dvije verzije potopa. Potom su jedan ili više redaktora odlučili ujediniti i složiti te dvije verzije u jedan izvještaj kakav imamo danas. Stoga je moguće izdvojiti dva paralelna, gotovo cjelovita, izvještaja, koja imaju dodirnih točaka. Na primjer, izvještaj u kojemu je božanstvo “Bog” isti je onaj u kojemu Noa mora uzeti sa sobom po jedan par svih životinjskih vrsta; u tom izvještaju potop je izazvan otvaranjem

² O tome usp. među ostalima E. TESTA, *Genesi* (NVB), Paoline, Roma 1976., 104-118. (Ovdje napominjemo da autor navodeći hebrejski riječi upotrebljava i hebrejska slova. Mi smo radi lakšeg čitanja hebrejske riječi transliterirali na latinicu. Op. prev.)

³ Za “Bog”, usp. Post 6,11.12.13.22; 7,9.16a; 8,1.15; 9,1.8.12.17. Za „Gospodin“, usp. 6,5.6; 7,1.5.16b; 8,20.21.

izvora bezdana i ustava nebeskih, i traje stotinu i pedeset dana. U drugom izvještaju YHWH traži od Noe da uzme po sedam pari čistih i samo po jedan par nečistih životinja. Ovdje potop traje četrdeset dana i izazvan je velikim daždom.

Pažljivo analizirajući tekst egzegeti su uspjeli izdvojiti dva gotovo cjelovita izvještaja o potopu. U sljedećoj tablici donosimo te dvije verzije:

Pokvarenost čovječanstva:	6,5	6,11-12
Božja kazna:	6,7	6,13
Najava potopa:	7,4	6,17
Naredba ulaska u korablju:	7,1	6,18
Naredba uzeti sa sobom životinje:	7,2-3	6,19-20
Ulazak u korablju:	7,7-9	7,13-16
Početak potopa:	7,10	7,11
Podizanje vode:	7,17	7,18
Uništenje svih živih bića:	7,22-23	7,20-21
Kraj potopa:	8,2b	8,2a
Opadanje vode:	8,3a	8,3b.5
Obećanje da više neće slati potopa:	8,21-22	9,8-17

Lijevo se nalazi verzija koja upotrebljava božansko ime "Gospodin" (YHWH), a desno verzija koja upotrebljava ime "Bog" (*Elohim*). Prvi se izvještaj naziva "jahvističkim", budući da upotrebljava božansko ime YHWH; a oznaka mu je "J".⁴ Drugi izvještaj naziva se "svećeničkim", jer se, kako dalje slijedi, mnogo bavi svećenstvom i bogoslužjem; oznaka mu je "P".⁵ Jahvističko pripovijedanje nadovezuje se na druge poznate tekstove kao Post 2,4b-3,24 i opis stvaranja u sedam dana u Post 1,1-2,4a. Prema općem mišljenju egzegeta jahvistički izvještaj bio bi najstariji i mogao bi potjecati čak iz doba Davida/Salomona u X. st. pr. Kr.⁶ Svećenički izvještaj je mlađi; bio bi uređen koncem sužanjstva (530. pr. Kr.) ili prvih godina povratka, to jest poslije 530. pr. Kr.

⁴ Od njemačkoga "Jahwist".

⁵ Od njemačkoga "Priesterschrift" ili "svećenički spis".

⁶ Počevši od 70-ih godina, klasični model dokumentarne teorije ipak je bio mnogo kritiziran. Usp. A. DE PURY (izd.), *Le Pentateuque en question. Les origines et la composition des cinq premiers livres de la Bible à la lumière des recherches récentes* (le Monde de la Bible), Labor et Fides, Genève 1989., 219-291. Usp. također P. HAUDEBERT (izd.), *Le Pentateuque. Débat et chercheurs* (LD 151), Cerf, Paris 1992.

II. POTEŠKOĆE OVOGA OBJAŠNENJA⁷

Na prvi pogled gornje objašnjenje čini se potpuno zadovoljavajućim. Ipak, pažljivije preispitivanje pokazuje određene poteškoće koje otkrivaju krhkost toga rješenja. Dva su problema najvažnija.

Prvo, u jahvističkom pripovijedanju nedostaju dva bitna elementa: izgradnja korablje (6,14-16) i izlazak iz korablje koji postoje samo u “svećeničkoj” verziji. Zašto postoje dvije paralelne verzije ulaska u korabalu, a ne i izlaska? U svakom slučaju, teško je tvrditi da imamo dvije cjelovite inačice potopa.

Drugi problem tiče se upravo ulaska u korabalu (7,7.8-9 i 7,13-15). Čitatelj bi se nadao da će naći dvije verzije, jednu koja odgovara božanskoj naredbi u jahvističkom tekstu (7,2-3) i drugu koja bi odgovarala paralelnom svećeničkom pripovijedanju (6,18-20). No, iako se u svećeničkom izvještaju, slažu naredba i izvršenje (6,18-20 i 7,13-15), to nije slučaj s jahvistom, jer se nigdje ne kaže da je Noa uveo u korabalu po sedam parova čistih i po jedan par nečistih životinja, kako se traži u 7,2. Druga verzija ulaska u korabalu, Post 7,8-9, ne može biti jahvistička i često se pripisuje trećoj ruci, možda nekom kasnijem redaktoru. Međutim, zašto bi neki redaktor složio tako zagonetan tekst?

Osim tih prvih poteškoća koje se tiču isprepletenosti pripovijedanja, ima i drugih koje se tiču rječnika. Taj dio proučavanja više je tehničke naravi i zahtijeva dobro poznavanje hebrejskog jezika. Ipak, te poteškoće mogu se pokazati i u nekoj modernoj verziji. Bit će dovoljan poneki značajniji primjer. U Post 6,5 i 8,21 tzv. jahvistički izvještaj upotrebljava jedan rijetki izraz da bi opisao izvor čovjekove pokvarenosti: “svaka je pomisao u njegovoj pameti uvijek samo zloća.”⁸ Izraz “pomisao u pameti” nalazi se samo u nekim kasnijim tekstovima kao u 1Ljet 28,9; 29,18. Riječ “pomisao” također se nalazi samo u kasnijim tekstovima kao Pnz 31,21; Iz 26,3; Ps 103,14. Tema “zle pomisli” srca tj. ljudske pameti postat će važna tema u rabinskoj literaturi. Daleko smo, dakle, od doba Davida i Salomona.

⁷ O ovome i sljedećem naslovu usp. naš članak “El relato del diluvio. Un relato sacerdotal y algunos fragmentos redaccionales posteriores”, u *Estudios Bíblicos* 52(1994.), 37-62.

⁸ Ovdje i u sljedećem citatu autor koristi talijanski prijevod prema TESTA, *Genesi*, 103 – 104. Mi koristimo hrvatski prijevod Kršćanske sadašnjosti“ (KS). Hebrejska riječ je *jecer*. (Op. prev.)

U Post 6,7, "jahvističkom tekstu", YHWH kaže: "Ljude koje sam stvorio izbrisat ću s lica zemlje".⁹ Glagol "stvoriti" karakterističan je za svećenički izvještaj o stvaranju.¹⁰ Jahvistički izvještaj, naprotiv, upotrebljava druge izraze, kao "načiniti" ili "napraviti".¹¹

Ako izvještaj o stvaranju u Post 2,4-24 i najstarija verzija izvještaja o potopu pripadaju istom jahvističkom izvoru, bilo bi normalno da u oba teksta nađemo isti rječnik kojim se govori o životinjama, kao npr. u Post 2,19.20. No, to nije slučaj. U stvari, popis životinja u izvještaju o potopu koja se pripisuje jahvisti, kao u 6,7 i 7,23, upotrebljava rječnik sličan onom svećeničkog izvještaja u 6,20 i 8,17; usp. 7,14.21; 8,18; 9,2. Među ostalim, u 6,7 i 7,23 nalazi se jedna riječ tipična za svećenički rječnik, to jest "gmizavac" ili, doslovno "sve što gmiže po zemlji".¹²

Što se još tiče životinja, iznenađujuće je da se razlikovanje između čistih i nečistih životinja u Post 7,1-3 nalazi u jednom pripovijedanju koje se ne čini baš zainteresiranim za razlikovanja toga tipa, dok ih nalazimo u kasnijim tekstovima, kao npr. u prehranbenim propisima u Pnz 14 i Lev 11.

Noina žrtva element je koji se nalazi samo u jahvističkom izvještaju (8,20) i odgovara "Savezu" Boga s Noom u svećeničkom izvještaju. U istom jahvističkom pripovijedanju u Post 4, Kajin i Abel već su prinijeli žrtve (4,3-5). Ipak, ta dva teksta koja bi trebala potjecati iz iste ruke, ne upotrebljavaju isti rječnik. Post 8,20 među ostalim, govori o "žrtvi paljenici" a 8, 21 o "ugodnom mirisu" žrtve, što su sve izrazi koji nedostaju u izvještaju u Post 4. U trenutku žrtvovanja, u Post 8,20-21, doznaje se zašto je Noa morao uzeti sa sobom po sedam parova čistih životinja: da bi neke od njih na kraju potopa prinio za žrtvu. U svakom slučaju, u jahvističkom izvještaju ta zabrinutost za obrednu čistoću ostaje potpuno izolirana. Drugim riječima, nijedan drugi jahvistički tekst na govori o tom pitanju, dok se time bave mnogi kasniji svećenički tekstovi.

Kao zaključak valja priznati da nas klasična teorija ne zadovoljava. Zašto bi stariji jahvistički izvještaj morao biti

⁹ Prijevod KS.

¹⁰ Usp. Post 1,1.21.27; 2,3.4a; 5,1. Hebrejski glagol je *bara*.

¹¹ Usp. za glagol "načiniti" (hebrejski *asah*), Post 2,4b (u suprotnosti s 2,4a svećenički tekst, koji upotrebljava glagol "stvoriti", hebrejski *bara*). Za glagol "oblikovati", "napraviti" (hebrejski *jacar*), usp. 2,7.19.

¹² Hebrejski *kol remes haadamah*; usp. na primjer Post1,24-25.

nepotpun? I zašto su njezin rječnik i teme tako blizu svećeničkim i drugim kasnijim posužanjskim tekstovima?

III. POKUŠAJ RJEŠENJA¹³

Klasično datiranje izvora prilično je nova stvar. Tek od druge polovice devetnaestoga stoljeća egzegeti su smatrali da je jahvistički izvještaj stariji od svećeničkog. Prije Reussa, Kuenena, Grafa i Wellhausena, bilo je upravo suprotno: svećenički izvještaj smatrao se starijim od jahvističkoga.¹⁴ Potom se shvatilo da je veliki dio jahvističkih tekstova stariji od svećeničkih. Međutim, u nekim slučajevima aktualnu teoriju valja preispitati, budući da se prijašnja pretpostavka možda čini boljom. Izvještaj o potopu jedan je od takvih slučajeva.¹⁵

Kritičko ispitivanje podataka i tekstova dovodi nas do preispitivanja triju točaka klasične hipoteze.

1. Gore predstavljena klasična hipoteza želi objasniti sadašnji tekst kao plod redakcijskog posla koji je kombinirao dva prethodno neovisna izvještaja. Za utvrđivanje tih dvaju izvještaja bilo je potrebno za svaki element u jednom izvještaju pronaći paralelu u drugom. No taj se pothvat zapleo u nepremostive poteškoće. Već smo vidjeli da u jahvističkom izvještaju nedostaje izgradnja i izlazak iz korablje. Usto, pokazuje se da je vrlo teško sa sigurnošću utvrditi strogo jahvistički opis ulaska u korablju (7,7-9), samoga potopa (7,17-18), prestanka potopa

¹³ Ovo rješenje predložio je u prošlosti B. D. EERDMANS, *Alttestamentliche Studien, 1: Die Komposition der Genesis*, Töpelmann, Giessen 1908., 81-82; u novije vrijeme usp. G. J. WENHAM, *Genesis 1-15* (WBC 1), Word Books, Waco (TX) 1987., 167-169; J. BLENKINSOPP, *The Pentateuch. An Introduction to the First Five Books of the Bible*, Doubleday, New York 1992., 77-78; Id., "P and J in Genesis 1:1-11:26: An Alternative Hypothesis", in *Fortunate the Eyes That See*, by A. B. BECK, Eerdmans, Grand Rapids (MI) 1996., 1-15, osobito 9-11. Za više pojedinosti pogledati naš članak "El reato del diluvio".

¹⁴ Za povijest istraživanja usp. među ostalim S. E. McEVENUE, *The Narrative Style of the Priestly Writer* (AnBib 50), PIB, Roma 1971., 1-8 i uvode u Stari zavjet kao na primjer J. A. SOGGIN, *Introduzione all'Antico Testamento*, Paideia, Brescia 1987.; A. F. CAMPBELL – M. A. O'BRIEN, *Sources of the Pentateuch, Texts, Introductions, Annotation*, Fortress, Minneapolis (MN) 1993., 1-20; BLENKINSOPP, *The Pentateuch*, 1-30.

¹⁵ U stvari, posljednjih godina mnogo se diskutira o datiranju jahvista. Usp. A. DE PURY – T. RÖMER, "Le Pentateuque en question: position du problème e brève histoire de la recherche", u DE PURY, *Le Pentateuque en question*, 9-80, osobito 57-62.

(8,2-39) i sušenja zemlje nakon potopa (8,13-14). U svim tim tekstovima kriteriji podjele nisu dovoljno jasni i postoji rizik da se s ciljem pronalaženja dvaju izvora razruši stilski dobro uređena tekstualna cjelina. Malo po malo ciljem analize postaje potvrđivanje same teorije, a ne više objašnjenje teksta. Osim toga, analiza koja zapaže stilske postupke dovodi do zaključka da neka ponavljanja uopće nisu znakovi postojanja dviju verzija, nego je riječ o istaknutoj karakteristici jednoga izvora.¹⁶ Na primjer, dvostruko pripovijedanje ulaska u korablju, 7,7-9 i 7,13-16a, može stvoriti iluziju. U stvari se radi u potpunosti o svećeničkom tekstu. To potvrđuju rječnik i stilski postupci. Kad svećenički autor pripovijeda o nekom važnom događaju, opisuje ga dva puta. Postoje četiri bjelodana primjera te tehnike u svećeničkoj predaji: božanski počinak sedmoga dana stvaranja (Post 2,2-3); savez Boga s Abrahamom (Post 17,23-27; ovaj primjer je najbliži tekstu u Post 7); Sarin pogreb u makpelskoj pećini (Post 23,9.11); zaključak pripovijedanja izgradnje šatora (Izl 30,32.42-43). Stoga Post 7,8 ne pričinjava nikakvu poteškoću. Čini se da se rječnik toga retka, koji govori o čistim i nečistim životinjama, odnosi na božansku zapovijed u 7,2 koja sigurno pripada jahvističkom izvještaju. Međutim, taj redak u stvari govori suprotno onomu što je rečeno u 7,2 gdje Bog naređuje Noi da uzme po sedam parova čistih životinja i po jedan par nečistih životinja. U 7,8, tekst ne sadrži nikakvu aluziju na te "brojeve" i kaže samo da je Noa uveo u korablju i čiste i nečiste životinje, ne praveći nikakve razlike, to jest upravo suprotno onomu što je rečeno u 7,2! Primjera takve vrste nema malo. Ovdje navedeni dostatni su da se uvjerimo u poteškoću prihvaćanja klasične teorije bez ikakva prepravljavanja. Zasiurno, jahvistički izvještaj nije potpun. Štoviše, fragmentaran je i više nego se to želi priznati.

2. Ako takozvani jahvistički izvještaj o potopu nije potpun, teško se može smatrati jednim neovisnim izvorom. Prije se radi o nizu redakcijskih ulomaka.

3. Ako je, kako je prije rečeno, rječnik takozvanog jahvističkog izvještaja u Post 6 – 9 s jedne strane različit od rječnika koji taj izvor koristi u drugim sličnim tekstovima a, s druge strane, sličan onom kasnijih svećeničkih tekstova, najjednostavnija

¹⁶ Taj fenomen temeljito je proučio McEVENUE, *The Narrative Style*, 49-50.

pretpostavka je da se ti dijelovi koji se tradicionalno pripisuju izvoru J smatraju kasnijim redakcijama svećeničkog izvještaja. Drugim riječima, jahvistički tekstovi u Post 6 – 9 redakcijski su dodaci svećeničkom izvještaju.

To objašnjenje je najjednostavnije jer se ne moramo pozivati na nekog “redaktora” koji bi tu i tamo unio u jahvistički tekst neku rečenicu ili izraz svećeničkog stila, kao na primjer u Post 7,3a.6-9.¹⁷ Tekst koji se pripisuje jahvisti klasične dokumentrane teorije, kao i ti kasniji dodatci, potječu iz iste ruke nekog postsvećeničkog redaktora.

280

Ova naša nova pretpostavka sili nas da preispitamo neke bitne točke načina shvaćanja nastanka tih izvještaja. Prvi potpuni izvještaj o potopu je dakle svećenički. Drugim riječima, to znači da se prije sužanjstva nije govorilo o “potopu”. Noa je vjerojatno bio neki poznati lik, i možda su postojali tragovi nekog događaja sličnog potopu u biblijskim predajama.¹⁸ Mezopotamija, naprotiv, poznaje mnoge verzije ovoga izvještaja i ne bi bilo veliko iznenađenje da su Izraelci tu priču preuzeli od Babilonaca za vrijeme sužanjstva. U stvari, zanimljiv podatak je čisti paralelizam triju elemenata biblijskog pripovijedanja s mezopotamijskima: zatvaranje korablje, slanje ptica i žrtva. I gle, ti elementi prisutni su samo u jahvističkom izvještaju. Osim toga, slanje ptica nalazi se samo u mezopotamijskoj priči o Gilgamešu (XI.,145-154), koja, barem u pisanom obliku, potječe tek iz VII. stoljeća prije Krista. Tako smo i ovdje daleko od doba Davida i Salomona.¹⁹ Taj detalj podupire pretpostavku o kasnijem nastanku biblijskog izvještaja. Ali, zašto onda pripovijedati tu priču?

¹⁷ O tom problemu usp. CAMPBELL – O'BRIEN, *Sources*, 217-219.

¹⁸ Za Nou usp. Iz 54,9; Ez 14,14.20; 1 Ljet 1,4. Svi su ti tekstovi ipak kasnijeg datuma. Za sami potop, jedini tekst koji upotrebljava riječ koju nalazimo u Post 6 – 9, to jest hebrejski *mabul*, jest Ps 29,10, gdje ta riječ označuje “kozmički ocean”. Usp. također Am 5,8; 9,5-6, tekstove koje nije lako datirati i koji, u svakom slučaju, ne govore ni o Noi ni o korablji. Možda ovdje imamo neke elemente stare biblijske predaje na osnovi koje je bilo moguće izgraditi pripovijest o potopu.

¹⁹ Za tekstove tih mezopotamijskih priča usp. J. BOTTÉRO – S. N. KRAMER, *Uomini e dèi della mesopotamia. Alle origini della mitologia*, Einaudi, Torino 1992.; G. PETTINATO, *La saga di Gilgamesh*, Rusconi, Milano 1992; C. SAPIRETTI (ed.), *Il diluvio nelle narrazioni della Mesopotamia* (Geo-Archeologia), Associazione Geo-Archeologica Italiana, Roma 1982. Usp. također WENHAM, *Genesis*, 159-166.

IV. NAKANA SVEĆENIČKOG IZVJEŠTAJA

Da bi se bolje razumjelo nakanu svećeničkog izvještaja, treba voditi računa o nekim pojedinostima svećeničke predaje. Svećenički autor pripovijeda povijest Izraela i njegovih korijena s jednim veoma preciznim ciljem: njegova su pripovijedanja paradigmatiska, to jest sadrže poruku za aktualni trenutak ljudi kojima se obraća.²⁰ To se potvrđuje u tri važne točke izvještaja: zloča čovječanstva, simbolizam vode i savez Boga s Noom.

1. NASILJE²¹

281

Da bi opisao zloču čovječanstva svećenički izvještaj upotrebljava jedan precizni pojam s jakim teološkim nabojem: "nasilje".²² Za svećenički izvještaj uzrok potopa je "nasilje" koje vlada među svim živim bićima, i ljudima i životinjama. Međutim, kad je Bog stvarao svijet, prema svećeničkom izvještaju u Post 1,1-2,4a, učinio je sve da eliminira svaki uzrok nesklada i sukoba među živim bićima. Na primjer, svaka je vrsta životinja kao svoj "životni prostor" dobila jedan dio svijeta: ptice žive na nebu, ribe u vodama, životinje i ljudi na zemlji (Post 1,20.24.26). Osim toga, ljudi vladaju nad svim živim bićima (1,26.28) i da bi spriječio svako suparništvo između ljudi i životinja, Bog blagoslivlje samo prvi ljudski par, a životinjski ne (1,28). Samo ljudi mogu biti plodni i množiti se na zemlji, kao ptice na nebu i ribe u vodi (1,22). Što se tiče hrane, i tu Bog pokazuje veliku mudrost i istančanu osjetljivost. Sva su živa bića biljojedi (1,29-30). Povrh toga, životinje i ljudi ne jedu iste biljke, budući da je trava kao takva rezervirana za životinje, dok su biljke sa sjemenjem i plodonosna stabla namijenjena za hranu ljudima. Nema dakle nikakve prigode za sukob među tim živim bićima. Barem je to bio božanski plan za izbjegavanje svake vrste nasilja. Svijet svećeničkog izvještaja o stvaranju svijet je sklada i mira.

²⁰ Usp. među ostalim, N. LOHFINK, "Die Priesterschrift und die Geschichte", u *Congress Volume Göttingen 1977* (VT.S 29), Brill, Leiden 1978., 189-225 = *Studien zum Pentateuch* (SBA 4), Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1988., 213-253; E. BLUM, *Studien zur Komposition des Pentateuch* (BZAW 189), de Gruyter, Berlin-New York 1990., 287-332.

²¹ O tome usp. N. LOHFINK, "Die Ursünden in der priesterlichen Geschichtserzählung", in *Die Zeit Jesu*, izd. H. SCHLIER, Herder, Freiburg in Breisgau 1970., 38-57, osobito 48-52 = *Studien zum Pentateuch*, 169-189, osobito 180-184.

²² Hebrejski *hamas*.

U Post 6 pojavljuje se “nasilje” (6,11.13). Ne objašnjava se kako je ono točno ušlo u svijet niti o kojoj se vrsti nasilja radi. Samo je jedna stvar jasna: svijet više ne živi u miru i stanje opisano u Post 1,29.30 potpuno je izokrenuto. Nasilje vlada među svim živim bićima, to jest među ljudima i životinjama kao i među životinjama međusobno.²³ Ljudi i životinje uključeni su u svaki trenutak potopa. U kaznenoj presudi u Post 6,17 ne pravi se među njima nikakva razlika. Kasnije sva živa bića pogibaju u potopu budući da su svi krivi (7,21). Na koncu, poslije potopa, Bog sklapa savez s Noom, njegovom obitelji i sa svim živim bićima svijeta koji su spašeni u korablji (9,8-17). To pokazuje da su ljudi i životinje protagonisti potopa od početka do kraja. Prema tome, nasilje koje se spominje u Post 6 jest opće nasilje. Ali o čemu se točno radi?

Riječ “nasilje” u Bibliji ima jak socijalni prizvuk. U nekim tekstovima odgovara “prolijevanju krvi” (Post 49,5-6; Suci 9,24; Iz 59,6; Jer 51,35; Ez 7,23; Jl 4,19).²⁴ U proročkom propovijedanju takvo nasilje bilo je glavnim uzrokom razorenja Samarije i Jeruzalema. Prorok Amos optužio je sjeverno kraljevstvo radi “nasilja” (3,10; 6,1-3). Za južno kraljevstvo prorok Ezekiel je još izričitiiji. Optužuje Jeruzalem za taj grijeh u 7,23; 8,17; usp. također Mih 6,12; Sef 1,9. U Ez 28,16 prorok grdi tirskega kralja koji je također kriv za “nasilje”. Svećenički izvještaj preuzima tu riječ da bi je primijenio na prvu kozmičku katastrofu, tj. potop. Drugim riječima, za svećenički izvještaj, isto “nasilje” izazvalo je na počecima potop, a u kasnijoj povijesti dokrajčenje sjevernoga kraljevstva i razrušenje Jeruzalema. Povrh toga, neki proroci kao što su Hošea, Jeremija i Sefanija uspoređuju sužanjstvo s nekom vrstom “potopa”, razrušenjem stvaranja i povratkom na prvotni kaos (Usp. Hoš 4,1-3; Jer 4,23-26; Sef 1,2-3).²⁵

“Nasilje” je prvi grijeh koji se spominje u svećeničkom izvještaju.²⁶ Radi se dakle o ključnom pojmu budući da opisuje svojevrsni “istočni grijeh”. Drugim riječima, za svećenički izvještaj “zlo” koje prijete egzistenciji svijeta i izaziva velike kozmičke

²³ To je smisao hebrejskog izraza *kol basar*, “svako tijelo”.

²⁴ O tom pojmu usp. P. BOVATI, *Ristabilire la giustizia. Vocabolario, procedimenti, orientamenti* (AnBib 110), PIB, Roma, 1986., 245-246, 290-292.

²⁵ O tim tekstovima usp. među ostalim H. SIMIAN-YOFRE, *Il deserto degli dei. Teologia e storia nel libro di Osea*, EDB, Bologna 1994., 43-44; A. SPREAFICO, *Sofonia*, Marietti, Genova 1991.

²⁶ Post 2 – 3 su jahvistički tekstovi stariji od svećeničkog izvještaja.

katastrofe povrh svega je jedan društveni grijeh, to jest nasilje. Sigurno da to ne isključuje postojanje i drugih grijeha ili drugih izvora grijeha. Međutim, u ovom izvoru Petoknjžja, korijen svih zala svijeta i čovječanstva jest nasilje koje izokreće kozmički red koji je Bog htio u trenutku stvaranja (Post 1).

2. SIMBOLIKA VODE²⁷

Potop kao takav pojava je nabijena simbolikom. Da bismo je bolje razumjeli potrebno je još jednom pročitati svećenički izvještaj o stvaranju (Post 1,1-2,4a). Prema tom izvještaju i prema shvaćanjima toga vremena, svijet je bio podijeljen na tri dijela: nebo, zemlja i vode. Što se tiče voda, treba razlikovati ocean koji okružuje zemlju, podzemne vode iz kojih nastaju izvori i vode nad nebesima od kojih dolazi kiša i rosa. Prema Post 1,1-2, na početku je svijet bio u potpunosti prekriven vodama i život je bio nemoguć.²⁸ Taj prvotni ocean koji je sve pokrivaio naziva se "bezdanom".²⁹ Stoga je, da bi se stvorili uvjeti potrebni za razvoj života, takvo stanje trebalo promijeniti: kad je Bog stvorio svijet, drugoga dana stvaranja razdvojio je "vode nad svodom" od "voda pod svodom" (Post 1,6.-8). Potom, trećega dana, Bog je učinio da se pokaže "kopno" i odijelio ga od voda (1,9-10).³⁰ Na toj "suhjoj zemlji" Bog je učinio da izraste bilje koje je bilo namijenjeno za prehranu životinja i ljudi. Suhu zemlju potom su nastanile životinje i ljudi (1,24-5.26-27), ali je vladanje zemljom pridržano samo ljudima (1,26-28).

Kad prijeđemo na Post 6, vidimo da je zemlja "puna nasilja" (6,11). Suprotnost u odnosu na Post 1 opet je očita. Kad Bog blagoslivlje muškarca i ženu kaže im: "plodite se i množite, i napunite zemlju" (1,28). A sada zemlja nije puna života nego nasilja (6,11). Još jedno pozivanje na Post 1 nalazi se u Post 6,12: "Bog vidje kako se zemlja iskvarila". Ta rečenica podsjeća na Post 1,31 gdje se kaže "I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro." I tu tekst pokazuje kako je stanje svijeta u

²⁷ O tome usp. J. L. SKA, "Creazione e liberazione nel Pentateuco", u *Creazione e liberazione nei libri dell'Antico Testamento*, Elledici, Torino 1989., 13-31; Id., *Le passage de la mer. Étude de la composition, du style et de la symbolique s'Ex 14, 1-21* (AnBib 109), PIB, Roma 1986., 96-97.

²⁸ Svijet je također bio u tami. Prvi dan Bog je naime stvorio svjetlo (Post 1,3).

²⁹ Hebrejski *t'hom*.

³⁰ Hebrejski *jabašah*, od korijena *jabaš* "osušiti".

vrijeme potopa bilo upravo suprotno onomu što je Bog želio na početku.

Da bi to stanje popravio, Bog odlučuje napraviti korak unatrag, to je jest vratiti se, barem djelomično, na početak. U svećeničkom izvještaju, potop je kozmička pojava. Vode se vraćaju na ono mjesto koje su zauzimale u Post 1,2. U stvari, prema 7,11 otvaraju se izvori bezdana i ustave nebeske, što znači da onaj prvotni ocean ponovno zauzima prostor na kojem se nalazio prije stvaranja. "Vode nad svodom" (1,7) izljevaju se na zemlju iz "ustava nebeskih" a one "pod svodom" izviru iz bezdana.³¹ Kad su vode pokrile čitavu zemlju (7,18.19.24), ona se vratila u svoj prvotni kaos iz Post 1,2. U tom trenutku, zemlja je ponovno "pusta i prazna" (1,2) jer su izginula sva živa bića osim Noe, njegove obitelji i životinja u korablji (7,21). Sva ostala živa bića nestala su u vodama. Preživio je samo Noa "pravedan i neporočan" (6,9), i s njime svi koji su se nalazili u korablji.

Taj proces prva je etapa božanskog plana. Sada, budući da smo se vratili na početak, moguće je "početi iznova", to jest ponovno pokrenuti svojevrсни proces stvaranja. U 8,1, Bog se sjeća Noe i šalje jaki vjetar da osuši vode. Taj trenutak podsjeća na treći dan stvaranja, kada se prvi put pojavljuje kopno. U 8,13 vode "uzmiču" sa zemlje i u 8,14 ona je ponovno "suha" (8,14).³² Na toj "suhoj zemlji" ponovno može započeti život. Blagoslovu iz Post 1,28 sada odgovara blagoslov u 8,17b i 9,1: "plodite se i množite". Nakon očišćenja svijeta, Bog započinje novo stvaranje polazeći od Noe, čovjeka pravedna i neporočna.

Još će jednom svećeničko pripovijedanje opisati analogan proces u Izl 14: prelasku preko mora. U tom izvještaju Egipćani zauzimaju mjesto pokvarenog potopnog naraštaja. Njihov grijeh nije izražen riječju nasilje, ali je to okrutnost kojom postupaju prema hebrejskim robovima (Izl 1,13-14).³³ Kad su Egipćani sustigli Izralece kod mora (Izl 14,8-10) Bog kaže Mojsiju neka nad more ispruži ruku sa štapom, tako da se vode razdijele te da Izraelci mogu proći po "suhu" (14,16). Ponovno

³¹ Zato hebrejski tekst u Post 7,11 ponovno koristi hebrejsku riječ *t'hom* "bezdan" koja se nalazi u Post 1,2.

³² U 8,14 hebrejski tekst upotrebljava glagol *jabaš* "osušiti"; isti korijen nalazi se u riječi "*jabašah*" "suha zemlja, kopno" (1,9).

³³ Hebrejska riječ za "okrutnost" u tim tekstovima je *perek*. O tome usp. Ska, *Le passage*, 51; Id., "Séparation des eaux et de la terre ferme dans le récit sacerdotal", u *NRT* 103(1981.), 512-532, osobito 525-528.

se, dakle, pojavljuje rječnik iz Post 1,9 i 8,14. Izraelci prelaze more po "suhu" (14,22.29) dok Egipćani nestaju u morskim vodama (14,28). Kao i u opisu potopa more i kopno ovdje imaju suprotna značenja. Nasilnici i tlačitelji skončavaju u svijetu kojemu pripadaju, to jest u vodama kaosa. "Kopno" naprotiv pripada pravednom Noi i Izraelskom narodu. Samo Bog, stvoritelj svijeta, može zapovijedati vodama i učiniti da se kopno pojavljuje i nestaje. U oba ova izvještaja, i o potopu i o prelasku preko mora, izvršava se sud koji za jedne znači smrt, a za druge život. Biblijska simbolika vode i kopna vrlo je jasna: vode mora vode su prvotnog kaosa i smrti; a kopno je stvoreno da se na njemu razvija život prema idealu božanske zamisli, to jest idealu mirnoga sklada i pravednosti, a ne nasilja i okrutnosti.

3. SAVEZ I DUGA

Ovdje ne možemo razvijati simbolizam korablje koja više naliči na hram negoli na pravu lađu.³⁴ Kao i hram, korablja je svojevrsni mikrokozmos, *imago mundi*, slika svijeta, i prema tome sadrži jezgru novoga svemira. Korablja se zaustavlja na jednoj planini, drugom kozmičkom simbolu, i otamo silaze živa bića da bi "napunila zemlju" (9,1).

Ipak, svjetski se poredak mora promijeniti. Ako je svijet u Post 1 bio vegetarijanski i miroljubiv, sada to više nije moguće. Stoga Bog ljudima mijenja "prehranu": iz potpuno vegetarijanskog svijeta prelazimo u svijet u kojemu se jede meso. U tom svijetu nasilje je "kanalizirano" i regulirano. Usto Bog određuje da u međuljudskim odnosima nasilje mora biti isključeno (9,1-3).

Ti propisi objašnjavaju zašto ljudi ubijaju životinje da bi se prehranili. Određeno "nasilje" postaje dijelom nesavršenog poslijepotopnog svijeta.

Osim toga Bog s Noom uspostavlja savez (9,8-17) i obećava da neće uništiti svijet. U svećeničkom izvještaju postoje dva "saveza", jedan s Noom (Post 9) i drugi s Abrahamom (Post 17).³⁵ Ta nas činjenica može iznenaditi, jer je najvažniji savez

³⁴ Usp, neke naznake u tom smjeru u McEVENUE, *The Narrative Style*, 44, bilj. 37; C. WESTERMANN, *Genesis, 1: Kapitel 1-11*, Neukirchener, Neukirchen 1974., 356; WENHAM, *Genesis*, 173.

³⁵ Hebrejska riječ za "savez" jest *bərit*; značenje te riječi ne ograničava se na značenje hrvatske riječi "savez". U stvari ona označava svaki vrstu službeno i

SZ-a onaj na Sinaju. Međutim svećenički izvještaj u svojoj verziji bogoobjave na Sinaju (Izl 19 – 31) s velikom pažnjom izbjegava govoriti o “savezu”. Njegov izvještaj prije svega opisuje uspostavu službenoga bogoslužja u Izraelu (Izl 24 – 31;35 – 40). S kojega razloga? Objašnjenje treba potražiti u razdoblju redakcije toga spisa i u njegovoj namjeni. Svećenički izvještaj potječe iz razdoblja prvoga povratka iz sužanjstva (poslije 530. god. pr. Kr). Sužanjstvo je za Izrael bilo posljedica nevjernosti Božjem zakonu. Prema shvaćanju Ponovljenog zakona, savez Boga sa svojim narodom bio je uvjetan: blagoslov je povezan s vjernošću Izraela svome Bogu. I budući da je Izrael bio nevjeran, bio je proklet.³⁶ Poslije sužanjstva postavlja se pitanje obnove Izraela. Na kojim će temeljima biti moguća obnova? Ne više na vjernosti Izraela, budući da se ona pokazala prilično krhkom; treba stoga “kopati” dublje i pronaći čvršći temelj. Svećenički ga izvještaj nalazi u savezu s Abrahamom, budući da je taj savez unilateralan i bezuvjetan. Bog Abrahamu sa zakletvom obećava da će mu dati zemlju, brojno potomstvo i biti njegov Bog, a od Abrahama zauzvrat ne traži ništa. Budući da taj savez ne ovisi o Abrahamovoj vjernosti ili nevjernosti, on je neuništiv i neopoziv.³⁷ Na tom, i samo na tom temelju, poslijesužanjski Izrael može bez straha graditi svoju budućnost, budući da je gradi na Božjoj vjernosti, a ne na ljudskoj slabosti.

U svećeničkom izvještaju, taj savez Boga s Abrahamom (Post 17) ugaona je stijena povijesti Izraela, a u općoj povijesti svijeta njemu odgovara savez s Noom. Postoje mnoge sličnosti između ta dva saveza. Oba su unilateralna i bezuvjetna. Oba su popraćena nekim “znakom”, dugom u savezu s Noom (Post 9,12-17), i obrezanjem u savezu s Abrahamom (Post 17,9-14). Ako savez s Noom slijedi nakon potopa, savez s Abrahamom odgovara na pitanja izraelskog naroda poslije sužanjstva. Prethodno smo vidjeli paralelizam između potopa i razorenja Samarije i Jeruzalema.

javno uspostavljenog odnosa između određenih osoba koji je potvrđen nekim spisom ili posebnim činom. Usp. među ostalim, D. J. McCARTHY, *Treaty and Covenant. A Study in Form in the Ancient Oriental Documents and in the Old Testament* (AnBib 21A), PIB, Rome 1978., 10-11, 20-21.

³⁶ Usp. među ostalim Pnz 28; 30, 15-20.

³⁷ Usp. W. ZIMMERLI, “Sinaibund und Abrahambund. Ein Beitrag zum Verständnis der Priesterschrift”, u *TZ* 16 (1960.), 268-280 = *Gottesoffenbarung, Gesammelte Aufsätze* (TBü 19). Kaiser, München 1963., 205-216.

“Znak” toga saveza jest duga (9,17). Što taj simbol znači? Egzegeti su na to pitanje dali različite odgovore.

1) Potop je velika kozmička bitka. Poslije potopa Bog se odriče toga da uništi svijet i, budući da je odlučio prekinuti borbu to jest uništenje, vješa svoj luk na oblake.³⁸ Duga tako može označavati oruđe božanske srdžbe kao u Pnz 32,23.42; Hab 3,9-11; Ps 18,15.³⁹

2) Duga nema nikakve veze s mitologijom. Radi se samo o znaku božanske dobrohotnosti, milosti i pomirenja koji se pojavljuje nakon potopa da umiri ljude i životinje još prestrašene onim što se upravo dogodilo.⁴⁰

3) Duga se pojavljuje poslije kiše i svećenički izvještaj vidi u toj pojavi dokaz promjene božanskog stava: Bog odlučuje da zaustavi potop i više ne uništava svijet.⁴¹

5) Lûk u Bibliji kao i na Srednjem Bliskom istoku, nije simbol mira, nega rata. Ipak, u Post 9 ne radi se više o ratu protiv svijeta, nego prije o Božjem neprekidnom ratu protiv sila koje prijetu egzistenciji svijeta. Bog se ne bori protiv nego za svijet.⁴²

6) U povijesti religija, duga često označava most koji spaja nebo i zemlju. Prema tome, u Post 9 duga bila simbol pomirenja Boga i svijeta, koji ponovno mogu “komunicirati”: ponovno postoji “most” između neba i zemlje.⁴³

Odlučiti koji je od ponuđenih odgovora onaj pravi nije lako jer nema dovoljno podataka. Ipak, može se smatrati da duga ne mora nužno “značiti” sami savez koji Bog sklapa s Noom. Drugim riječima, nije nužno u dugi tražiti neko značenje koje bi moglo izraziti sadržaj saveza. U Post 17, na primjer, obrezanje je “znak”

³⁸ J. WELLHAUSEN, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, Berlin ⁵1899., 317 bilj. 1; mišljenje koje su preuzeli mnogi autori.

³⁹ WENHAM, *Genesis*, 196.

⁴⁰ Usp. E. ZENGER, *Gottes Bogen in den Wolken, Untersuchungen zur Komposition und Theologie der priesterschriftlichen Urgeschichte* (SBS 112), Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1983., 3, s bibliografijom.

⁴¹ WESTERMANN, *Genesis*, I., 634; H. JUNKER, *das Buch Genesis*, Echter, Würzburg ⁴1965., 47.

⁴² P. A. H. DE BOER, “Quelques remarques sur l’arc dan le nuée (Genèse 9,8-17)”, u *Questiones disputées d’Ancien Testament. Méthode et Théologie* (BETL 33), University Press, Gembloux-Leuven 1974., 105-114, osobito 111; ZENGER, *Gottes Bogen*, 124-131.

⁴³ Usp. C. J. BLEEKER, *The Rainbow. A collection of Studies in the Science of Religion*, Brill, Leiden 1975., IX-X.

saveza s Abrahamom, ali nipošto ne izražava njegov sadržaj. Obrezanje znači samo to da netko prihvaća ili se odlučuje na to da pripada narodu saveza. Na isti način, duga znači samo to da je Bog odlučio kako više neće uništiti svijet. Rečeno tehničkim riječnikom, odnos saveza nije metaforičan nego metonimičan. Metafora počiva na *analogiji* između dviju stvarnosti ili pojmova, dok se metonimija temelji na njihovoj bliskosti. Da navedemo koji primjer. Izrazi kao “korijen zla”, “izvor nevolja”, “konj za borbu”, “on je naš anđeo čuvar” spadaju u metafore. Da bi ih objasnili dovoljno je u rečenicu ubaciti riječ “kao”: zlo ima korijen *kao* biljka; nevolje imaju početak *kao* što rijeka ima izvor; imati omiljenu temu, *kao* što ratnik u borbi koristi najboljeg i najdražeg konja; on je nama *kao* anđeo čuvar itd. Metonimije su također česte u običnom govoru: “Popiti jednu čašu”, “izazvati nered u kvartu”, “izgubiti glavu”, “stadion se uzbudio”, “Bijela kuća je izjavila...”, “Crkva naučava...”. U tim slučajevima, odnos počiva na bliskosti u smislu uzrok/učinak, posuda/sadržaj, znak/stvar koju označava; ili na čisto lokalnoj blizini: popiti *sadržaj* iz čaše; izazvati nered *među ljudima* koji žive u kvartu; izgubiti razum *koji je u glavi*; ljudi *koji su na stadionu* su se uzbudili; predsjednik SAD-a koji *stanuje u Bijeloj kući* izjavio je...; osobe *kojima je povjereno učiteljstvo Crkve* naučavaju...

U slučaju duge njezin odnos sa savezom iste je vrste. Ona se pojavljuje na koncu potopa, kao što se pojavljuje na koncu neke oluje ili jake kiše te se poklapa s prestankom lošeg vremena. Na isti način, pojava duge u Post 9 “poklapa se” s Božjom odlukom da više neće uništiti svijet. To je također značenje duge u jedinom drugom biblijskom tekstu u kojem se pojavljuje, to jest u Ez 1,28.⁴⁴

Zaključak. Za svećenički izvještaj sadašnji svijet zahvaljuje svoje postojanje dvjema stvarima: a) “pravednosti i neporočnosti” Noe (6,9); b) “Božjoj milosti” koja je spasila Nou i njegovu obitelj, te bezuvjetnom savezu koji je s Noom sklopio sam Bog.⁴⁵

⁴⁴ Za sličnu interpretaciju, usp. treće gore navedeno objašnjenje.

⁴⁵ Usp. Iz 54,9-10 za jednu sličnu ideju; to je jedan od rijetkih tekstova izvan knjige Postanka koji govori o Noi. Usp. također Ez 14,14.20; 1 Ljet 1,4.

V. NAKANA POSTSVEČENIČKIH DODATAKA

Redakcijski ulomci koji su nadodani svećeničkom izvještaju kao glavnu temu imaju žrtvu u Post 8,20,22. Cilj božanskih naredaba u 7,1-7 jest tu žrtvu dopustiti. Tako se razumije zašto Noa mora uzeti po sedam parova čistih životinja, a samo po jedan par nečistih. U 8,20-22 Bog odluku da neće poslati više potopa na zemlju donosi *poslije* Noine žrtve. Na taj način, postojanje svijeta poslije potopa duguje se Noinoj žrtvi, koja tako dobiva kozmičko značenje bez premca. Ta žrtva u svećeničkom izvještaju takoreći izvršava ulogu saveza opisanog u Post 9. To je činjenica koja ima neke posljedice za tumačenje potopa.

Prva stvar je bogoslužje. Poslije sužanjstva, izraelski se narod obnovio prije svega oko hrama u Jeruzalemu i Zakona. Knjige Ezre i Nehemije to dovoljno potvrđuju. Budući da je narod izgubio političku neovisnost, svoj identitet treba pronaći negdje drugdje. Religija, osobito hramsko bogoslužje i opsluživanje Zakona, bili su osovina novoga identiteta i nove opstojnosti Izraela poslije sužanjstva. U mentalitetu davnine uobičajeni način da se opravda postojanje neke institucije bilo je to da se dokaže njezina drevnost. U Post 8,20-22 prinošenje žrtava ide u prošlost sve do vremena Noe, to jest u vrlo davno doba. Usto, ta je žrtva postigla jednu veoma važnu gestu s Božje strane: odluku da više nikad neće poremetiti red u svemiru unatoč zloći koja je uvijek prisutna u ljudskom srcu (8,21-22). Na taj način tekst opravdava bogoslužje i objašnjava njegov razlog: ako se postojanje svijeta duguje Noinoj žrtvi, postojanje i preživljavanje Izraela poslije sužanjstva ovisit će o hramskom bogoslužju.

Osim toga, ovaj tekst omogućuje anticipaciju i bolje shvaćanje božanskih uputa u svećeničkom izvještaju. Taj izvještaj ne govori o žrtvi iz jednog jednostavnog razloga: Izraelsko bogoslužje ne može početi prije Sinaja. Kasnije redaktore to nije zabrinjavalo. Štoviše, željeli su pokazati da svako ubojstvo životinje mora biti ritualno. Tako Božji propisi u 9,2 o mogućnosti ubijanja životinjâ dobivaju novo tumačenje: sve će se to činiti unutar bogoslužja. Svako ubijanje životinjâ treba biti žrtva, to jest jedan obredni čin u kojem se daje čast Stvoritelju svijeta. Krv, koja je u Bibliji uvijek sveta, izlit će se na žrtvenik. Na taj će se način priznati njezino božansko podrijetlo i njezina sveta narav.⁴⁶

⁴⁶ Vrlo vjerojatno su propisi u 9,4-6 kasniji dodaci koji potječu iz postsvećeničke ruke. Usp. McEVENUE, *The Narrative Style*, 68-71; na liniji HOLZINGERA, *Genesis*.

Ovaj odjeljak također priprema Božji savez s Noom. Kad Bog, u svećeničkom izvještaju u Post 9, odlučuje sklopiti bezuvjetni savez s Noom, ovaj je već prinio žrtvu koja je promijenila Božji stav prema svijetu (8,21-22). Sigurno da je savez čista milost. Ipak, može se reći da je po Noinoj žrtvi Bog bio "blagonaklonjen" da taj milosni čin učini.

Daljnje značenje žrtve može se izvući iz konteksta potopa. Uzrok te kozmičke katastrofe, prema kasnijim dodacima, jest zloća koja se skriva u ljudskom srcu (6,5; 8,21), dok je za svećenički izvještaj to bilo nasilje (6,11). Sada ta snaga treba biti ukroćena, ali ne može biti potpuno izbrisana. Rješenje se sastoji u nekoj vrsti kompromisa: razorne snage mogu se pokazati na životinjama i to samo na životinjama; ali unutar dobro uređenoga obreda, to jest žrtve. Učinak tih propisa jest kanaliziranje razornih sila ljudskoga srca i preusmjerenje njihova kretanja. Zloća ljudskoga srca uzrokovala je potop. Sada se u žrtvama te razorne snage okreću u suprotnom smjeru budući da služe štovanju Boga i to bogoslužje osigurava preživljavanje čitavoga svijeta.⁴⁷

ZAKLJUČAK

Izvještaj o potopu u svom konačnom obliku stavlja jedan do drugoga različite aspekte analizirane u prethodnim pasusima. Nasilje i zloća skriveni u najskrovitijim mjestima ljudskoga srca uzroci su koji su izazvali potop. Postojanje čitavoga svijeta može dakle biti ugroženo pogrešnim ponašanjem ljudi. Ako je svijet preživio tu katastrofu te i dalje postoji, to se dogodilo zbog više razloga. To su savez s Noom i bogoslužje te Noina pravednost i spasenje koje dolazi od Boga. Drugim riječima, u ovom izvještaju nalazimo dijalektiku između Božje milosne inicijative i ljudske suradnje. Bez Boga svemir ne može ni postojati ni opstajati; ali ne može preživjeti niti bez stalnog doprinosa ljudi "pod znakom duge".

Preveo: Domagoj Runje

Exodus, Mohr-Siebeck, Freiburg i. Breisgau, 1898., 74; R. SMEND, *Die Erzählung des Hexateuch auf ihre Quellen untersucht*, Reimer, Berlin, 1912., 9.

⁴⁷ O usp. među ostalim R. GIRARD, *La violence et le sacré*, Grasset, Paris, 1972; ID., *Le bouc émissaire*, Grasset, Paris, 1982.